

cap --- tenen casi com unes *escates*, dihuen-se *lepidés*, *cortices*, *squamás*» (p. 257).

En tota mena d'escriptors de la Renaix.: «y brillà la blava esfera / com devantal de cuynera / tot ple d'*escatas* de peix», declamava sorneguerament Pitarra (ja dins la catalana vena dels Vilanova i Russinyol, *L'últim Trencalòs*, *Gat. i Singl. Po. II*, 148); i en la victorhuguesa *Atlàntida*: «apar serpent immensa, d'*escata* vermellova, / qu'a través de l'Europa, d'un mar a l'altre mar, / respirant fum y flames, passàs, esgarifosa, / son cabell de guspíres y foc a rabejar» (p. 52). En efecte resta el mot usual a tot el domini: fins a Benidorm sento «el raoret és un peix que es *fríç en eskàta*» (1963). *Cel d'escata* afegeix EFontserè al seu *DOrt.*, suposo com a denominació popular meteorològica (deu ser el cobert de cirrus).

Ens és comú amb la llengua d'oc, on ja apareix en algun trobador de c. 1200 (*Blacatz*) i en diversos textos en prosa o narratius, dels Ss. XIII-XIV i potser algun altre trobador (*PSW III*, 160; Rayn. III, 145, cf. 150); també més tard: «an establí que tot peys sens *escata* los pesquireys --- sien tenguts de portar la maytat del peys que meneran, als bancs, e aquí tenir venal», en els establiments de Marmanda, a. 1396, cap a la Gironda (Delpit v, 214); el gascò Pei de Garròs (Gers, a. 1567) ho aplica a les escames, de bèrbols o de cascàrria, d'un home deixat: «desanat, desagat, dolent, / cargat d'*escata* e magolent» (*Mél. Chabaneau*, 296, v. 132), i el tolosà Goudouli (c. 1610) ho deia «dels plus grosses peisses», que «han leissat l'*escato*».

Avui sembla estendre's des del Gard («*escato*: écaille de poisson; la crasse de la tête», Sauvages) fins al Bearn (*escate*, Lespy-R.), des d'on va penetrar en basc *ezkata*, i no pas de fresc (puix que el puríssim Axular ja se'n servia en el S. XVII), però només dialectalment, en el Labort i fins a Ondarrabia (Azkue, Lhande).³ Sembla que avui ja no és el mot de Provença ni d'altres zones orientals (on usen *escaumo*, potser variant de *SQUAMA*, cf. *SQUALUS*, on *escaio* d'aire franco-italià), però cap al Nord arriba fins a l'alt i baix Lemosí (*eichato*; Béronie: «*estsato*: écaille de poisson»), fet aquest de grandíssima importància, com subratllà Antoine Thomas, que creia haver de llegir, encara, *aschates* (en lloc d'*aschaces*) en un text del S. XIII escrit en el dialecte francès (fronterer), del Poitou (*Rom. xxxviii*, 391-2): el que ell posava de relleu és que aquestes formes, amb la normal palatalització de CA (en *cha*, etc.), obliguen a separar el nostre mot del ll. *SQUAMA*, obligatòriament i sense transacció possible.⁴

Quant al sd. *iscatta*, *scatta*, en assenyalar-lo Jud com a ben viu, amb referència a la fauna del golf de Càller (Marcialis, 1913), ja dubtava si era catalanisme o bé mot autòcton; MLWagner fa notar que no és sols campidanès sinó també del Logudoro i, que ultra les escates del peix, designa els esquerdisos de la pedra i la «forfora» o el «lattime» del cap —la caspa, etc.—, i no obstant s'inclina a creure que és catalanisme (*ZRPb. LXX*, 260; *Diz. Et. Sdo. II*, 609), si bé propagat des de mar, pel gran i antic ascendent a Sardenya dels pescadors catalans.

No fou Jud, en la seva important nota de *Rom. XLIV* (1915), 115-6, el primer de relacionar amb certes formes de llatí vulgar, car ja les havien assenyalades Heraeus (*ALLG XIX*, 119, 121) i Herzog (*ZRPb. XXIX*, 1906, 550-1), i almenys aquest ja relacionava amb l'occità. Però ell és el qui exposa el problema amb amplitud; i, tot reconeixent les obscuritats que resten per aquest costat llatí-vulgar, descarta definitivament les dues idees examinades per Ant. Thomas: la de *SQUAMA*, ja rebutjada per aquest, i un germanisme que aquest proposava, *SKATŌ* 'separar' (cf. al. *scheiden*), com a massa deficient en l'aspecte semàntic i en el de la dialectologia germànica.

En canvi els punts de suport en llatí vulgar són, si no ben fermes, molt seriosos: en la *Mulomedicina Chironis* sembla que un *squatum* (en -o de datiu) ja significui 'escata, escama': «cortices *squato* similes» (ed. Oder, 59.28), car això sembla suficientment confirmat per certes glosses, una amb el sentit d'*escata* (*λεπίς: squatu*, *CGL III*, 187.7), una altra amb el del cast. *empeine* (bèrbols, o ronya seca): «*scatus*: impetigo, sicca scabies», reportada per Scaliger (*CGL V*, 611.55).⁵ Com que aquestes grafies amb *squ-*, reconeix Jud, constitueixen un problema donada l'antiguitat de *SCA-* que les dades llemosines ens garanteixen, suggerim que poden venir d'una contaminació per part de *SQUAMA*. Es devia decantar, doncs, per un ètimon en *SCA-*, no ben precisat.

D'altra part cal certament reconèixer que és un mot inseparable del ll. *SQUATUS* nom de peix, i del seu descendent romànic *escat*, del qual parlaré avall més detingudament. Però la relació semàntica amb aquest ningú la pot desconèixer (com posen de relleu Wagner, *l. c.*, i tothom): «la pell d'*escat* és molt aspra» és la primera cosa que em deien en mostrar-me'n a Formentera un de pescat (1963); Sant Isidor ensenyava «*squatus* dictus quod sit squammis acutis: unde et eius cute lignum politur»;⁶ «allí vino la *lixa*, en aquel desbarato: / trayé muy duro cuero con mucho garavato», Arx. de Hita (1109a).

Car al capdavantell el suport més ferm, i inatacable, de la hipòtesi d'un mot que arrenqui del llatí vulgar, està precisament en el report evident, que reconeixen i que han vist sempre els llatínistes entre els mots *squatus*, *squalus* i *squama*, i en això vaig basar en el *DCEC*⁷ l'etimologia del cast. *lija* i *lijoso*, *lijar*. Llavors: ¿hi hauria hagut un llatí **SQUATTUM/SQUATTA* 'escata', fent colla amb *squa-ma*, *squa-lus* i *squa-tus*? Tornem a ensopegar llavors amb l'objecció fonètica llemosina.

¿Cal triar entre la hipòtesi d'aquesta colla i l'explicació (incompleta) de Jud? En certa manera potser no cal triar: ⁸ tots els fets s'explicarien admetent que des del ll. vg. hi hagué una col·lisió i col·lusió entre aquest *SQUATTUM* 'escata' i un tipus **EXCAPTARE* que prengué el sentit de 'arrencar (escates, cascàries, etc.)'.

Ja Meyer-Lübke (*REW*, 2953 i 2953) va posar sota aquest epígraf una sèrie de formes verbals alt-italianes, amb el significat sintetitzat com 'rascar, gratar, escurar' («scharren, kratzen»); primerament entorn del Piemont: Valsoana *skatar*, Canavese *zgarar*, piem.